

Centrum ligger i udkanten

Yeats og det “skjulte” Irland

MICHAEL BÖSS

Indledning

I 1919 blev T. S. Eliot bedt om at anmeldte en bog af W. B. Yeats. Bogen, *The Cutting of an Agate*, består af en række retrospektive essays, hvor Yeats bl.a. reflekterer over den dramatiske kunst og irsk kultur. Hvad det sidste emne angik, havde kosmopolitten Eliot ingen forudsætninger. Han kunne derfor lige så godt have kaldt sin anmeldelse “En fremmed kultur” i stedet for den overskrift, han gav den, “Et fremmed sind” (1919). Men i virkeligheden gik det ud på det samme. I Eliots optik var Yeats nemlig personifikationen af en kultur, som befandt sig marginalt i forhold til hans eget univers.

Hvad der umiddelbart kan slå en nutidig læser af anmeldelsen er, hvor lidet informativ den er om bogens indhold. Læseren bliver således efterladt helt uvidende om, hvorvidt der er tale om en digtsamling, en samling essays, erindringer eller løse refleksioner. I stedet har kritikeren set det som sin opgave at positionere sig selv i forhold til Yeats og den kultur, han repræsenterer.

Eliot mener, at Yeats skriver om emner og erfaringer, som “ikke er af denne verden”, men som synes at stamme fra en anden planet (cit. i Jeffares: 231). Han beskriver Yeats som en mand, hvis bevidsthed ikke havde noget forhold til den daglige virkelighed og den empiriske verden. Dette er for så vidt sandt nok, idet Yeats gennem det meste af sit liv havde været overbevist og praktiserende mystiker og okkultist. Det interessante er imidlertid, at Eliot ikke nøjes med at konstatere, at Yeats er en digter med et mærkværdigt livssyn, men at han tilskriver det hans nationalitet som irer: Yeats’ excentricitet var et udslag af den excentriske kultur, han tilhørte. En kultur, der, som ordet angiver, var marginal i forhold

til det centrum, Eliot selv følte, han befandt sig i, og som han inddrog læseren i ved at betegne den som “vor verden”.

Eliot positionerer sig i sin anmeldelse som repræsentant for en internationalistisk, positivistisk og individualistisk humanisme, og hans kritik af Yeats er et udtryk for datidens kulturelle elites forsøg på at sætte grænser for det kulturelt normale og acceptable. Fra den synsvinkel måtte litteratur, der stod for en kulturel eller filosofisk andethed, betragtes som mindre værdifuld. Eliot ender da også med at konkludere, at Yeats fokuserer for meget på sine egne følelser, der ingen relevans har for den litterære kritiker, da de ikke kan måles efter objektive kriterier.

Da Eliot fjorten år senere, efter at Yeats havde fået international anerkendelse med tildelingen af Nobelprisen i 1923, alligevel tilkendte Yeats litterær storhed, gjorde han det karakteristisk nok med henvisning til, at Yeats netop havde lagt – eller i det mindste syntes at have lagt – mysticismen, folkloren, den folkelige overtro og emotionaliteten bag sig og i stedet var begyndt at skrive digte, som var udtryk for en mere “sund” mentalitet. At Yeats’ nyere digte repræsenterede noget af “det klareste, enkleste og mest direkte”, der var skrevet inden for engelsk poesi, skyldtes “en stor triumf for hans udvikling”, ikke blot som digter, men også som menneske (1933, cit. i Lipking og Litz: 79–80, 109). Yeats var med andre ord blevet “normal”: Han havde bevæget sig væk fra periferien og ind mod centrum.

Denne vurdering fra Eliots side skyldtes i høj grad hans manglende kendskab til Yeats’ komplekse tankeverden og livssyn. Men den skyldtes også, at det litterære centrum og dets herskende æstetiske udtryksform – modernismen – i mellemtiden selv

havde udviklet sig gennem vekselvirkningen med det “unormale” og kulturelt perifere.

Hvis man anlægger en historicistisk synsvinkel på den litterære modernisme, må man for det første se den som en del af en række modsigelsesfulde kulturelle diskurser i perioden 1880-1930. For det andet må man være opmærksom på dens varierende historiske kontekster, dvs. den kendsgerning, at den fulgte forskellige veje og antog forskellige former alt efter de lokale og nationale omstændigheder. Dette indebærer bl.a., at man må være parat til at operere med et vidt begreb om, hvori det litterært og kunstnerisk moderne består. Dette stiller Yeats og den nationalt kulturelle vækkelse, han var både eksponent og drivkraft for i Irland omkring århundredskiftet, i et noget andet lys, end de normalt har været set i. Bl.a. betyder det en forståelse for en vis relation mellem kulturel nationalisme og modernisme i Irland.

Almindeligvis har modernisme og kulturel nationalisme mere eller mindre været betragtet som hinandens modsætninger, for så vidt som den kulturelle nationalisme er blevet opfattet som en udløber af 1800-tallets romantiske bølge. Selvfølgelig er det rigtigt, at romantikken gav de nationale vækkelser i dette århundrede en særlig karakter. Men det gør langt fra nationalisme som sådan til et barn af romantikken. Desuden må man ikke overse, at den nationale vækkelse opstår forholdsvis sent i Irland, nemlig i 1890'erne, dvs. på et tidspunkt, hvor De Britiske Øer oplever en række radikale sociale forandringer og samtidig bliver påvirket af nye ideer og kulturelle tendenser, som repræsenterede forskellige former for reaktioner på den frembrydende modernitet, men som dog ret beset netop var en del af den: litterær symbolisme, moralsk dekadence og religiøs okkultisme. Det samme syn kan man til en vis grad anlægge på den nationalkulturelle vækkelse i Irland, idet den i høj grad både var en reaktion på britisk modernitet og et udslag af den, fx i synet på tiden og det skabende selv (Brown 1993).

I lighed med modernismen udfordrede den kulturelle nationalisme 1800-tallets lineære tidsopfattelse, ifølge hvilken historien udviklede sig i en fremadskridende og opadstigende bevægelse. Kulturatio-

nalisten Yeats opfattede derimod tiden som cyklisk, idet han mente, at den “ånd”, som havde kendetegnet tidligere historiske perioder, kunne vende tilbage og slå igennem på ny, når den hidtidige tidsånd var gået i forfald og havde opbrugt sin energi. Denne opfattelse, som bl.a. var præget af hans inspiration fra Vico, Spengler og Nietzsche, betød, at fortiden var yderst relevant for forståelsen af nutiden: Fortiden og den nationale tradition kunne vende tilbage. Det gjaldt derfor om at “vække” befolkningen til den virkelighed, den repræsenterede. Set i dette lys repræsenterede nationale sagn og myter tidløse værdier og forestillinger, som kunne spilles ud mod nutiden og integreres i en ny, tidløs national forestillingsverden. Dette var Yeats' begrundelse for at bryde med realismen, det kronologiske paradigme og det newtonske univers. Og i dette brud skulle han vise sig at blive én af de digtere, som banede vejen for den nye litterære modernisme.

Den kulturelle nationalisme og modernismen repræsenterede således nye måder at anskue verden på: en forståelse af den fænomenale og historiske virkeligheds “dybere” betydning. Det er dette træk ved modernismen, som har fået litteraturhistorikere som fx Leon Surette til at påpege forbindelser mellem flere af den litterære modernismes hovedskikkelser og den okkultisme, som florerede i den samme periode. For okkultisten mente, at der bag historien gemte sig en dybere historie – i form af tidsaldre, som til- og aftog. (1993) Surette selv påviser okkulte elementer hos Pound og Eliot (sic), foruden Yeats naturligvis, og forklarer dette som digternes forsøg på at skabe en personlig helhedsforståelse i en stadig mere fragmenteret verden.

I en dansk kontekst ville det være naturligt at se på digtere som Johannes Jørgensen og Johannes V. Jensen, der i lighed med Yeats stræbte efter at forlige de modsætninger og splittelser, som både prægede deres eget personlige univers og den tid, de levede i, ved at give “tradition” og “myte” betydninger, som kunne bidrage til en form for moderne holisme. For Jensens vedkommende var der samtidig tale om at skrive den nordiske udkant ind i det europæiske centrum.

Det samme var tilfældet med Yeats. Men lige som for Jensens vedkommende, så var deres værker ikke

en form for provinsiel “regionallitteratur”. Når de skrev om deres eget folk og dets kulturelle rødder, gjorde de det i høj grad på foranledning af tendenser i Europas kulturelle center.

I denne artikel vil jeg derfor vise den nære sammenhæng mellem Yeats’ engagement som nationalt vakt digter og hans ambition om at blive en ledende europæisk digter med et budskab til den europæiske litterære offentlighed; en offentlighed, som efter hans eget skøn var blevet modtagelig over for budskaber fra liminale verdener og bevidsthedsformer, og for hvem udkantens “skjulte” kultur repræsenterede undertrykte lag, både i deres eget sind og i en vestlig civilisation, som var blevet bundet med moderniseringens snærende bånd.

Det keltiske tusmørke

Den nationalkulturelle vækkelse i Irland i slutningen af 1800-tallet byggede videre på den antikvariske interesse for Irlands “keltiske” middelalder i slutningen af 1700-tallet og intellektuelle nationalistes genoplivelse af den i 1840’erne. Interessen for det keltiske i midten af århundredet havde dog langt fra været et isoleret irsk fænomen, men derimod et lokalt udtryk for den europæiske romantik og dens nytolkning af middelalderen som en kulturelt rig tidsalder.

I modsætning til tidligere var den kulturelle vækkelse i tiden op til århundredskiftet ikke fokuseret på den kirkelige og aristokratiske kulturarv, men rettede i stedet, som andre steder i Europa, blikket mod bondealmuen. Dette var i Irland så meget mere indlysende, eftersom det jordbesiddende aristokrati dér var af engelsk herkomst, og derfor blev opfattet som repræsentanter for en fremmed kultur.

Interessen for den irske bondealmues kultur tog sin begyndelse dels i studiet af bøndernes mundtlige fortælletradition, hvis sagn, fortællinger og eventyr blev betragtet som vidnesbyrd om fortidens civilisation, dels i en interesse for det gæliske sprog, som bøndernes mundtlige tradition kom til orde i, men som netop i disse år var på vej ind i en dyb og – skulle det vise sig – uafvendelig krise. Anglo-irenen Douglas Hyde, den senere stifter af det betydningsfulde Gæliske Forbund, havde, i modsætning til

tidens mange antikvarisk interesserede folklorister, et kulturpolitisk sigte med sine egne indsamlinger af almuens fortællinger og oversættelse af gæliske manuskripter. I tråd med de tyske nationalromantikere – dvs. traditionen fra Herder, Arndt og Riehl – betragtede han den gæliske kulturtradition som udtryk for en mere autentisk folkelig identitet end den, han selv kendte fra sin egen urbane, kosmopolitiske og skriftbaserede kultur.

Yeats og flere af hans åndsbeslægtede venner, specielt godsejerfruen og dramatikeren Lady Gregory, tilsluttede sig Hydes arbejde. De gik dog et skridt videre, idet de begyndte at integrere bøndernes forestillingsverden i deres egne værker og samtidig skabte deres egen “myte” om en oprindelig, agrar civilisation i middelalderens Irland, som havde lighedstræk, ja, ligefrem slægtskab med det homeriske Grækenland. Efter i flere år at have besøgt Lady Gregory på hendes lille herresæde syd for byen Galway på Irlands vestkyst og sammen med hende at have lyttet til de fortællinger, bønderne på de små gårde fortalte dem, konkluderede Yeats:

Der er i sandhed på disse flade sletter endnu et folk, et samfund knyttet sammen af en fælles sum af forestillinger, historier og digte, som er vokset ud af dets eget liv og ud af en fortid præget af lidenskaber så store, at de endnu i dag er i stand til at vække hjertet til kreativ handlen. Dersom man blot besad den rette ånd og var født med det irske sprog, ville man også i dag kunne skrive stykker og digte for disse mennesker i lighed med de græske. (*Essays*: 213)

Selv udgav Yeats i sin ungdom to samlinger af folkeeventyr *Den irske bondestands eventyr og folkelige fortællinger* (1888) og *Irske eventyr* (1892). Han ønskede, at de skulle blive inspirationskilder for irske forfattere i kraft af deres “handlinger og atmosfære”. Hvordan det rent praktisk kunne gøres, demonstrerede han selv i *Oisins vandringer* (1889).

Det, som interesserede ham mest, var den måde, hvorpå de folkelige fortællinger – som gengav bondens tro og poetiske om end enkle udtryksmåde – afspejlede kelternes ikke-individualistiske bevidsthed og oprindelige, kreative urkraft. Han forsynede ikke sine samlinger med faktiske oplysninger, idet

han lagde afstand til de “videnskabelige” folklorister. Han mente nemlig, at de berøvede fortællingerne deres naturlige mystik og poesi og dermed deres “ild”, dvs. deres lidenskab. Det var netop passionen, der gjorde de irske fortællinger forskellige fra de tilsvarende engelske, mente han. Men i passionen lå kilden til et opgør med det newtonske univers og den moderne materialisme.

Yeats betragtede bøndernes fortællinger som en del af et stort kulturelt drømmereservoir: et udtryk for længsler og forestillinger, som århundreders engelske dominans ikke havde været i stand til at undertrykke. Han satte således stor pris på Lady Wildes (mor til Oscar Wilde) samling, *Gamle sagn*, fordi han mente, at hun her gengav et billede af “kelterens inderste hjerte i de øjeblikke, han har lært at elske efter århundreders forfølgelse; [det øjeblik] da han, omgivet af sine beskyttende drømme, grubler over sin sjæl og over de døde. Her er kelteren, men den drømmende kelter” (*Fairy Tales*, cit. i Ellmann: 131). Gennem sin “kontakt med jorden” havde den irske bonde erkendt dybderne i livet og universet. Og det var den samme kontakt med “jorden”, der nu skulle bringe fornyelse ikke blot til den nationale litteratur og kultur, men også til det europæiske centrum.

I det agrare samfund i Vestirland – specielt på atlantiske øer som Aran-øerne og Blasket-øerne – mente Yeats og hans ligesindede, at de mødte et autentisk Irland. I deres litterære gengivelser af det blev der samtidig tale om et ideelt Irland; for hvis virkeligheden en gang imellem ikke levede op til idealet, var det op til digteren at fastholde idealet. Myten blev på den måde vigtigere end virkeligheden; for mytens formål var ikke at afspejle den aktuelle virkelighed, men derimod at give den en tolkning, hvormed moderniteten lod sig ændre: at gøre “nationen” modstandsdygtig over for moderniteten.

National litteratur mod den beskidte modernitet

Overalt i Europa var kunst, litteratur, filosofi og samfundstænkning i årene før og efter 1900 præget af tidens voldsomme økonomiske, sociale og politiske forandringer. Der var dog ikke tale om entydige reaktioner. Kulturpessimisme forekom side om side med rendyrkede udgaver af fremskridtstro. Selv blandt

kunstnere, der var stærkest grebet af undergangsstemning og åndeligt ildebefindende – som fx senromantiske kunstnere – kunne man møde en fremtidsorienteret vækkelses- og kaldsbevidsthed. For i et samfund, som materialisme og fornuftsdyrkelse havde bragt på en selvdestruktiv kurs, lød det fra de antimoderne kulturkritikere, var det op til kunsten at genindsætte respekten for ånd og følelse.

I Irland skyllede den senromantiske – eller symbolistiske – bølge ind over landet på et tidspunkt, hvor der herskede en dyb politisk krise efter hjemmestyrepolitikeren Parnells fald fra magten i sit parti og den deraf følgende uvished om hjemmestyreplanernes fremtidige skæbne. Derved kom periodens almindelige kulturpessimisme og nationalistiske rådvildhed undertiden til at tage sig ud som aspekter af det samme problemkompleks. På lignende måde kunne der være lighed og slægtskab mellem tidens råb på åndelige værdier og på en national vækkelse.

Yeats’ egen nationale vækkelse gik tilbage til hans tilfældige møde i 1885 med John O’Leary, en højt respekteret, ældre republikaner, som netop var vendt tilbage til Irland efter tyve år i britisk tugthus. Selv om O’Leary var indbegrebet af irsk patriotisme i den romantiske tradition, havde han dog på det tidspunkt lagt sine militante holdninger bag sig. Han anså det i stedet for sin hovedopgave at opdrage den nye generation til en nationalfølelse båret af en bevidsthed om betydningen af Irlands rige keltiske kulturarv. At lære dem, at Irland engang havde udgjort et åndeligt centrum i Europa.

Før han lærte O’Leary at kende, havde Yeats’ digte ikke indeholdt en eneste henvisning til Irland. Han havde ment, at “kunst [var] uden stamme og nation, en blomst plukket i Ingenmandsland” (*Essays*: 205). Men O’Leary stak ham bøger og digte i hænderne, hvor der ikke blev skrevet om andet end om betydningen af at tilhøre et folkeligt fællesskab: digte og antologier af Thomas Davis, Charles Gavan Duffy, James Clarence Mangan og andre ledende skikkelser fra “Det unge Irland”, den nationalkulturelle bevægelse i midten af århundredet.

Yeats blev stærkt interesseret i Thomas Davis’ vision om et frit Irland, hvor de forskellige traditioner

var smeltet sammen til en enhed på grundlag af en genoplivet keltisk kulturarv. Denne enhedskultur, mente han, kunne udgøre et alternativ til den fremstormende merkantile og industrielle britiske kultur, dvs. til moderniteten.

Samme år, som han mødte O'Leary, havde Yeats hørt den engelske socialist, utopist og digter, William Morris, tale i Dublin. Morris inspirerede ham til at se en sammenhæng mellem den nationale sag og kampen mod det, han senere skulle kalde "den beskidte moderne bølge". For Morris var "det moderne" ensbetydende med materialisme, kommercialisme, nyttefilosofi og rationalisme og et produkt af det britiske klassesamfund. Yeats, der i de følgende år kom til at blive en hyppig gæst i Morris' hjem i London, blev overbevist om, at nationalister, socialister, mystikere og kunstnere i virkeligheden alle var fæller i den samme kamp for at sikre en højere, agrart baseret civilisationsforms overlevelse. Under en rejse til USA i 1903-4 sagde han i et foredrag, han holdt i New York:

Hvis man undersøger dybden af striden mellem to folk, to nationer, vil man altid ende med at se, at den i virkeligheden drejer sig om en krig mellem to civilisationer, to livsidealer [...] [Dette gælder også i forholdet mellem England og Irland:] Irland vil altid i hovedsagen være et landbrugsland. Måske vil vi få industrier, men vi vil ikke, som i England, få en meget rig klasse, og ej heller hele regioner sværtet til af røg ligesom de dele af England, de derovre kalder deres "Sorte Land". Jeg tror, det bredt anerkendte ideal for vort folk [...] er et Irland, hvor der kun er få rige og ingen meget fattige. Hvor som helst der er mennesker, som har prøvet på at forestille sig det fuldkomne liv, så er det altid sket de steder, hvor der blev pløjet og sået og høstet; ikke steder, hvor der var store hjul, der drejede, og store skorstene, som udspyede røg. Irland vil altid være et land, hvor folk pløjer og sår og høster. [...] Vi ønsker at bevare et gammelt livsideal. (cit. i Torchiana: 5)

Vi, der kæmper for at holde den irske form for civilisation i live og for at uddrive den nye engelske, vi kæmper i virkeligheden for "verdens gamle poesi", sagde han videre, idet han henviste til den levende mundtlige tradition i den irske folkekultur. Men da denne form for kultur var ved at gå sin udslættelse i

møde på grund af den britiske indflydelse, så måtte den nationalistiske vækkelse tage form af "en krig mellem fortiden og fremtiden" (ibid.).

I denne konflikt så Yeats en rolle for en ny generation af irske kunstnere og ikke mindst for sig selv. Han følte sig kaldet til at forme det irske sind, mens det endnu var som "blødt voks". Som Davis ville han være en digter, der ikke blot talte *til*, men også *ud af* sit eget folk (*Essays*: 501).

Yeats påtog sig således opgaven som national fødselshjælper og folkeopdrager. I 1891 og 1892 stiftede han to selskaber, der skulle arbejde for at fremme en irsk litteratur – et i London og et i Dublin (sammen med O'Leary). I en artikel i bladet *The United Ireland* beskrev han, hvad der motiverede ham til at tage dette initiativ:

Det irske folk respekterer litteratur og læser [dog] intet. De holder ord som "digter" og "tænder" i ære, men køber ingen bøger. De er stolte over at være et mere fantasifuldt folk end det engelske, men tvinger alligevel deres egne digtere og forfattere til at skrive for et publikum på den anden side af havet. [Det irske folk] [...] har aldrig lært at gå til boghandleren; ej heller har det gode blade og magasiner, der ville kunne vække interesse for tænkning og litteratur; og ej heller ville folk læse dem, hvis de havde dem. Men der må bestemt kunne findes en måde at nå dem. *The Nation* [det oprindelige Unge Irlands talsrør] fandt en måde, hvorpå "Irland blev givet en ny sjæl". [Men] [...] i dag er behovet næsten endnu større [end dengang]. [For] Irland befinder sig mellem to møllesten – mellem påvirkningen fra Amerika og påvirkningen fra England, og hvilken af de to, der er i gang med at afnationalisere os med størst hast, kan være svært at afgøre. (*Collected Letters*: 296-97)

Yeats' grundholdning var, at der ikke fandtes nogen "fin litteratur uden nationalitet" (*Letters to the New Island*: 223) Han skrev også engang, at man burde stræbe efter "at gøre [litteratur]kritikken så international og litteraturen så national som muligt" (*Collected Letters*: 409). Han anså altså sig selv – som både kritiker og digter – som på én gang kosmopolit/internationalist og national. Men at der for ham at se ikke lå nogen selvmodsigelse, fremgår af hans syn på nationalitet.

Yeats' nation

En nation var for Yeats et fysisk sted, hvortil der var knyttet en historie, som gav det betydning. Han var overbevist om, at et landskab er mere end en fysisk lokalitet, idet det samtidig består af al den betydning, der er forbundet med det gennem skikke, fortællinger og sagn. Tilsammen giver de stedet en særlig ånd og "hellighed", som udgør selve kernen af et folks måde at tænke og føle på. Den nationale følelse er tilsvarende det enkelte menneskes følelse over for dette "forestillede" sted og for det menneskelige fællesskab, der skabes inden for det.

Som så mange andre i sin tid var Yeats "essentialist". Han mente, at hvert folk har sine særlige nationale karaktertræk, og at det er denne folkekarakter, der bevirker, at forskellige kulturere og nationers kunst og litteratur får deres særpræg: "Al litteratur og al kunst er national", skrev han engang: "Egyptisk kunst er forskellig fra græsk, hollandsk kunst er forskellig fra italiensk, fransk kunst er forskellig fra engelsk, fordi de er frembragt af forskellige nationaliteter" (*Uncollected Prose*: 181).

En gang da han under et af sine mange "eksiler" i England havde været på vandring i egnen omkring Oxford, skrev han tilbage til sin veninde, digteren Katharine Tynan:

Denne egn er meget smuk. Jeg gik 16 mil sidste søndag. Gik til steder i Matthew Arnolds digte. Vadestedet i "The Scholar Gipse" var det fjerneste og mest interessante sted. Men hvor er det hele dog forskelligt fra Irland. Ligesom et fremmed land (hvad det jo vitterlig også er). Man forstår [...] engelsk poesi bedre af at se et sted som dette. Jeg følte mig kun hjemme én gang – da jeg kom til en stejl vej med et vandløb midt på vejen. Resten observerede jeg med et fremmed øje, idet jeg snarere fandt interesse ved dét, der var anderledes end ved dét, der var velkendt i forhold til mit eget land – en fejl, som forresten kendetegner al poesi om lande, der ikke er digterens eget. (*Collected Letters*: 181)

Selv om stedsbevidstheden var så væsentlig for Yeats, var den dog ikke et mål i sig selv. Den var blot det første trin i en videre bevægelse frem mod åbenbaringen af en visdom og skønhed, som var at finde i al stor kunst til alle tider. Det lokale og nationale

var altså at betragte som mellemstationer på vejen til en erkendelse af universelle sandheder. Men nødvendige mellemstationer: der var ingen vej til det universelle uden gennem det partikulære, dvs. uden gennem det lokale og nationale. Sandheden kunne ikke nås ved at skabe en form for "international" digtning. Det er denne overbevisning, som bærer hans egne digte fra denne periode. Bl.a. det berømte digt om en lille ø i søen – "Innisfree" øst for Sligo:

I will arise and go now, and go to Innisfree,
And a small cabin build there, of clay and wattles made:
Nine bean-rows will I have there a hive for the honey-bee,
And live alone in the bee-loud glade.

And I shall have some peace there, for peace comes dropping slow,
Dropping from the veils of the morning to where the cricket sings;
There midnight's all a glimmer, and noon a purple glow,
And evening full of the linnets' wings.

I will arise and go now, for always night and day
I hear lake water lapping with low sounds from the shore;
While I stand on the roadway, or on the pavements grey,
I hear it in the deep heart's core.

I sin selvbiografi fortæller Yeats: "Visse skove ved Sligo, skovene oven over Dooney Klippen og over vandfaldet ved Ben Bulben, om end jeg måske aldrig mere skal gå der igen, nærer jeg en så dyb kærlighed til, at jeg drømmer om dem om natten" (*Autobiographies*: 464). Den længsel tilbage til den paradisiske ø i "Innisfree", som han udtrykker i digtet, er utvivlsomt hans egen personlige længsel tilbage til barndommens landskab. Det landskab, hans fader gang på gang havde tvunget ham væk fra for i stedet at tage ham med til "de grå fortove" i London. Men digtet er mere end blot et udtryk for en infantil regression, således som en stram freudiensk læsning let kan reducere det til (jf. Kiberd). Det er også mere end blot et udtryk for en resignation hos den anglo-irske ætling ved tanken om sin klasses tab af social prestige og politisk magt, således som det også er blevet sagt (Foster: 228). Digtet er først og frem-

WARLI CHILDREN - A BRUSHED PATH
MAHARASHTRA INDIA 2003

WARLI CHILDREN - A BRUSHED PATH, MAHARASHTRA INDIA 2003

PHOTOGRAPH 121 X 81 CM © RICHARD LONG, MED TILLAEELSE FRA HAUNCH OF VENISON, LONDON

mest et mystisk visionsdigt, hvori Yeats overskrider de personlige og lokale elementer i sin erindring for at udtrykke noget alment og universelt. Dette gør han bl.a. ved at indføje litterære allusioner i digtet.

Dengang Yeats skrev sit digt, var han nemlig inspireret af sin læsning af amerikaneren Henry David Thoreaus dagbog fra hans halvandet år lange ophold ved Walden-søen i Massachusetts i 1845-47. I Thoreaus bog, som består af naturbeskrivelser og meditationer over velsignelserne ved at leve et enkelt liv i samhørighed med naturen, fandt Yeats genklang for sin egen længsel tilbage til de naturoplevelser, han havde haft i sin barndom. Men alene ved den udtrykkelige henvisning til Thoreaus amerikanske bog almengør Yeats sin egen erfaring. Barndomslængsel bliver herved til langt mere end en længsel efter at være som et barn på ny. Den bliver til et udtryk for en higen, som ethvert menneske kender fra dybet af sit eget "hjerte".

Målet for denne higen – som er af metafysisk art – symboliserer Yeats her, som i så mange andre af sine digte, ved ordet "fred", dvs. en tilstand af harmoni mellem de fire elementer i naturen: vand, jord, ild og luft – således som de da også går igen i dette digts billedsprog. Denne virkelighedsopfattelse havde han overtaget fra sin samtids okkultisme.

Yeats' okkultisme

To år før sin død i 1939 opsummerede Yeats sit eget syn på virkeligheden, da han beskrev den som et aftryk af en dybere, guddommelig kraft bagved fænomenernes verden:

Jeg er overbevist om, at det inden for to eller tre generationer vil blive almindeligt kendt, at den mekaniske teori [dvs. traditionen fra Newton] ikke har noget grundlag i virkeligheden; at det naturlige og det overnaturlige er spundet sammen; at vi må studere en ny videnskab for at undgå en farlig fanatisme. Når først dette sker, kan det godt være, at europæerne vil blive tiltrukket af en Kristus, som ikke skal forstås ud fra jødedommen, men ud fra den druidiske lære; [en Kristus,] som ikke er gemt bort i en død historie, men som er strømmende, konkret og fænomenal. – Jeg blev selv født i denne tro, og jeg vil dø i den; min Kristus – hvad jeg på legitim vis udleder af Skt. Patricks trosbekendelse – er den Enhed af Væren, som Dante sammen-

lignede med et fuldkomment proportioneret legeme; han er Blakes "*Imagination*", og det, Upanishaderne kaldte "Selvet": denne enhed er ikke fjern og derfor intellektuelt uforståelig, men er derimod immanent, forskellig fra det ene menneske til det andet og fra den ene tidsalder til den anden. (*Essays*: 157)

Yeats' "magiske filosofi" om tilværelsens beskaffenhed indebar tre "sandheder": For det første, at grænserne for sindet hele tiden bevægede sig, således at de enkelte sind kunne flyde sammen til en sammenhængende bevidsthed eller energi. For det andet – og beslægtet hermed – at grænserne for den enkeltes erindring hele tiden forandrede sig og samtidig var en del af en større erindring, som var selve den guddommelige – eller "Naturens" – erindring. Endelig mente han, at denne guddommelige bevidsthed og erindring kunne kaldes frem ved hjælp af "symboler" (*Essays*: 28).

Yeats hævdede, at han troede på "ånder" og "feer"; men ikke som spiritisterne eller landalmuen – eller hans ven George Russell – gjorde det, nemlig som en bogstavelig virkelighed. Han betragtede dem i stedet som "symboler". Ved et symbol forstod han et sprogligt billede, der som en syntese af lyd, farve og form er udstyret med en energi, der kan vække bestemte følelser i et menneske. Eller – som Yeats selv engang udtrykte det – som kan hidkalde "ulegelmagter, hvis fodtrin hen over vore hjerter, vi kalder følelser" (*Essays*: 156-57). Han mente, at symbolerne var i stand til at bringe det menneskelige sind i samklang med universets guddommelige energistrømme. Specielt sproglige rytmer (som også var en form for symboler) eller ord, der associerede til bestemte farver, kunne formidle energier fra den højere guddommelige og kosmiske enhed og frembringe en tilstand af trance eller "passion" i sindet. Herved blev der åbnet en dør for "visionen", mente han.

Visionen anså Yeats for at være en helt anden form for erkendelse end den, som kendetegnede den erfarings- og fornuftbaserede videnskabs erkendelse. Den visionære erkendelse, som netop kun lod sig formidle gennem symboler, repræsenterede syntese og helhed. Den videnskabelige erkendelse, udtrykt i "abstraktioner", stod derimod for analyse og op-

splitning; dvs. for alt det, som kendetegnede den moderne verden, og som havde ødelagt en oprindelig sammenhængende europæisk kultur. I sit lange filosofiske essay *A Vision* (1925) beskriver Yeats det gamle Byzans som symbol på en kollektivistisk kultur, hvor der havde hersket en sans for "Enhed af Væren".

Yeats betragtede historien som et fald fra en tid, hvor mennesker havde besiddet en intuitiv visdom om denne "Enhed af Væren". Dette fald, som satte ind i slutningen af middelalderen, skyldtes, at fornuften – rationaliteten – havde taget magten fra menneskets fantasi – forestillingsevnen. I sine unge år i 1890'erne nærrede Yeats en tro på, at det var muligt, både for den enkelte og for et samfund – en "nation" – at vende udviklingen og genoprette den "kulturelle enhed", som fandtes i middelalderen:

Jeg havde på det seneste læst Tolstoys *Anna Karenina* og tænkt, at dér, hvor hans evne til teoretisering svigtede, udtrykte han netop en sådan tilbagevenden: men blot de besad tilstrækkelig stor følelsesmæssig intensitet, så måtte en nation eller et individ så at sige kunne følge pilgrimmene tilbage til en ukendt helligdom og genskabe en symbolsk, en mytologisk sammenhæng mellem alle de adskilte elementer og i al den abstrakte kærlighed og melankoli. (*Autobiographies*: 239)

Yeats forestillede sig, at det keltiske samfund i fortiden havde udgjort en sådan organisk helhedskultur, hvor de sociale skel ikke sprængte den kulturelle sammenhæng, fordi aristokrat og bonde – "fyrste og plovmand" (ibid.: 291) – havde været forenede i vision, tro og følelse. De havde fx haft de samme heroiske idealer, som blev gengivet i de gamle irske sagn og myter, fx sagnet om heroen Cuchulain. Men den forenende ånd og de heroiske idealer eksisterede ikke længere, mente Yeats, der derfor konkluderede, at der skulle et nyt åndsaristokrati – udgjort af forfattere og intellektuelle – til for at genskabe dem. Når dette skete, ville de forskellige religiøse og politiske fraktioner finde sammen, og skellet mellem "engelsk" og "irsk" blive ophævet.

Yeats mente altså, at vejen til national fornyelse og heling gik over en genopdagelse af fortidens myter og sagn. Men denne genopdagelse af den irske – og

europæiske – udkants kulturrigdomme, ville samtidig kunne betyde en heling af de splittelser, som moderniteten havde forårsaget overalt i den vestlige civilisation.

Irland og Europa: Nationalisten som kosmopolit

I Yeats' påstand om, at den irske tradition rummede en fornyende kraft, lå der således både et kulturelt og et litterært handlingsprogram. Ikke blot for Irland, men også for resten af Europa. Han havde set, hvordan de nationale litteraturer overalt i Europa var blevet fornyet, dengang digterne og dramatikerne var begyndt at indarbejde temaer og motiver fra deres egne folks sagnverden i deres værker.

Men Irland havde noget at byde på, der rakte ud over det nationale, mente han; for i kraft af sin keltiske sagnverden havde Irland en direkte adgang til det, der engang havde været den europæiske kulturs understrøm:

[L]itteraturen reduceres til blot at være en nedskrivning af kendsgerninger eller til at være passionsløse fantasier og meditationer, med mindre de bestandig oversvømmes af de ældste tiders lidenskab og tro. Af alle de kilder, hvoraf Europas ældste tiders lidenskab og tro udspringer – den slaviske, den finske, den skandinaviske og den keltiske – har den keltiske i århundreder været ene om at befinde sig tæt op ad den europæiske litteraturs hovedstrøm. Igen og igen har den fornyet den europæiske kunst med sit "overskud" af "oplivende ånd". (*Essays*: 185)

Idet han støttede sig til tanker hos den engelske digter Matthew Arnold og den franske kulturfilosof Ernest Renan, mente Yeats at kunne påvise en keltisk indflydelse på Dantes *Guddommelige komedie*. Han fandt også en keltisk tråd løbe fra de middelalderlige sagn om Kong Arthur og den Hellige Gral frem til Shakespeare og Walter Scott. Så meget mere naturligt ville det da være for en irsk forfatter og digter at gå til selve kilden – nemlig den irske sagnskat om Deirdre, Diarmuid, Oisín og Cuchulain – syntes han. Her ville digteren ikke blot finde en rigdom af temaer og motiver, som ville kunne give irsk litteratur en original og autentisk karakter. Han ville samtidig formidle et stof og en virkeligheds-

ASH ARC, WARLI TRIBAL LAND, MAHARASHTRA, INDIA 2003

ASH ARC, WARLI TRIBAL LAND, MAHARASHTRA INDIA 2003

PHOTOGRAPH 121 X 81 CM © RICHARD LONG, MED TILLAEELSE FRA HAUNCH OF VENISON, LONDON

vision, der ville kunne beruse “verdens fantasi” og skabe en ny verdenslitteratur.

Yeats begyndte altså med at stille sig selv og sin egen generation af digtere og forfattere den ambitiøse opgave at rekonstruere denne nationale og kulturelle enhed, men mente altså ikke, at det blot gjaldt om at genskabe et oprindeligt, keltisk Irland. Det drejede sig samtidig om at genskabe et “keltisk” Europa, dvs. et Europa, som var blevet fremmedgjort over for sine kulturelle rødder. Han mente, at irerne besad de rette forudsætninger for at tage Europa med på en “pilgrimsrejse” tilbage til den “ydmyghed og visdom”, som havde kendetegnet “den gamle verden” (*Collected Letters*, bd. 1: 432).

Yeats forestillede sig et før-germansk, keltisk ur-Europa som en kilde til denne kulturelle helbredelse. Hvis Irland forstod at genopbygge sin tabte nationale identitet ud fra sin keltiske arv, troede han, så ville Irland igen – således som det havde været det i den keltisk-kristne middelalder – blive en kulturel magtfaktor i Europa. Den irske kultur ville blive en modkraft og et alternativ til den moderne – industrielle, kapitalistiske, positivistiske, materialistiske, demokratiske – middelklassekultur, hvormed angelsakserne var i færd med at underlægge sig verden.

Konklusion: Det anti-moderne centrum

Yeats sagde engang om sig selv, at han tilhørte den sidste generation af romantikere. Det ville T. S. Eliot have kunnet skrive under på, da han anmeldte Yeats i 1919. Ikke desto mindre bliver Yeats i dag også opfattet som en af de skikkelser, der indleder modernismen. Og Eliot var som sagt også parat til at tilkende ham status blandt de moderne i midten af trediverne. I dag er der endog kritikere, som i Yeats ser en “postmoderne” digters forsøg på at forholde sig til den fragmenterede verden. (jf. fx Orr: 1991)

Yeats, der betragtede sig selv som anti-moderne i den forstand, at han forsvarede en traditionel, marginaliseret kultur over for den urbane, kapitalistiske middelklasse og dens kultur, som efter hans opfattelse havde erobret den vestlige civilisations centrum, erkendte mod slutningen af sit liv, at hans egen kunst måske havde afspejlet nogle af de kræf-

ter, han havde forsøgt at bekæmpe. Man kan da også med rimelighed argumentere for, at de anti-moderne holdninger, han udviste, ret beset ikke var udtryk for et traditionelt, men tværtimod et særdeles moderne tænkende og følende menneskes holdninger.

Både som menneske og som kunstner var Yeats kompliceret og modsigelsesfuld, ja, netop så fuld af de indre spændinger, som kritikeren Frank Kermode engang betegnede som kendetegnende ved den tidlige litterære modernisme, da han skrev:

Modernismen var i de fleste lande en usædvanlig blanding af det futuristiske og det nihilistiske, det revolutionære og det konservative, det naturalistiske, det romantiske og det klassiske. Den stod for en hyldest til en teknologisk tidsalder og samtidig for en fordømmelse af den samme. For en opstemt accept af, at de gamle kulturregimer havde lidt nederlag; men også for en dyb fortvivlelse over, at dette var tilfældet. For overbevisningen om, at de nye [æstetiske] udtryksformer var måder, hvorpå man kunne sætte sig ud over historien og tidens tvang, men også en opfattelse af, at de netop var udtryk for dem. (cit. i Bradbury og McFarlane: 32)

Yeats’ mystiske livsanskuelse var således langt fra i slægt med det, han anså for at være den irske bondes rester af hedenskab. Den var snarere et produkt af hans egen tid og den store interesse, der dengang fandtes i de europæiske metropoler for teosofi, orientalsk visdom og okkultisme af enhver form. Den var den form for livssyn, som moderne mennesker dengang – og postmoderne mennesker i dag, – kunne føle sig tiltrukket af. Og hans – og andre kulturelt og nationalt vaktet – “opdagelse” af den “skjulte”, irske udkants kulturelle rigdom var i høj grad både et udtryk for behov, som moderniteten havde skabt i det europæiske centrum. Så selv om der i de år blev vendt op og ned på forestillingerne om periferi og centrum, så var det på foranledning af det moderne centrum, at det skete.

Litteratur

Bradbury, Malcolm og James McFarlane: *Modernism 1890-1930*. Harmondsworth. Penguin Books, 1976
Brown, Terence: “Ireland, Modernism and the 1930s”, in Patricia Coughlan og Alex Davis (red.): *Modernism and Ire-*

- land: *The Poetry of the 1930s* (Cork: Cork University Press, 1995)
- : *The Life of W. B. Yeats*. Dublin: Gill and Macmillan, 1999
- Ellmann, Richard: *The Artist as Critic: Critical Writings of Oscar Wilde*, Chicago, Chicago University Press, 1982
- Foster, Roy F.: *Paddy and Mr Punch: Connections in Irish and English History*, Harmondsworth: Penguin Books, 1995
- Jeffares, Norman (red.): *W. B. Yeats: The Critical Heritage*, London and Boston: Kegan Paul, 1977
- Kiberd, Declan: “Yeats, Childhood and Exile”, in Paul Hyland og Neil Sammells (red.): *Irish Writing: Exile and Subversion* (London: Macmillan, 1991), 126-45
- Lipking, Lawrence I. og A. Walton Litz (red.): *Modern Literary Criticism 1900-1970*. New York: Atheneum, 1972
- Orr, Leonard: *Yeats and Postmodernism*. Syracuse: Syracuse University Press, 1991
- Surette, Leon: *The Birth of Modernism: Ezra Pound, T. S. Eliot, W. B. Yeats and the Occult*, Montreal og Kingston: McGill-Queen’s University Press, 1993
- Torchiana, Donald T.: *W. B. Yeats and Georgian Ireland*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1966
- Yeats, W. B.: *Essays and Introductions*. London: Macmillan, 1961
- : *A Vision*. London: Macmillan, 1962
- : *Letters to the New Island*. London: Macmillan, 1970
- : *Uncollected Prose*. Bd. 1. London: Macmillan, 1970
- : *Collected Letters of W. B. Yeats*. Bd. 1. Oxford: Clarendon, 1986
- : *Autobiographies*. London: Bracken Books, 1995